

Leo Trotskij

Stalin som teoretiker

15 juli 1930

Böndernas bokslut över den demokratiska och socialistiska revolutionen

... kamrat Stalins framträdande vid de marxistiska agronomernas konferens var epokgörande i den kommunistiska akademins historia. Som en konsekvens av vad Stalin sade, måste vi se över alla våra planer och revidera dem i den riktning som Stalin sade. Kamrat Stalins framträdande gav en enorm stimulans åt vårt arbete. (Pokrovskij vid 16:e partikongressen)

I sin programmatiska rapport inför de marxistiska agronomernas konferens (27 december 1929)¹ talade Stalin länge om den "trotskij-zinovjevskas oppositionens" åsikt "att Oktoberrevolutionen egentligen inte skulle ha gett bönderna någonting alls". Det är troligt att detta påhitt tycktes vara alltför grovt för t o m de respektfulla åhörarna. För tydlighetens skull bör vi emellertid citera dessa ord utförligare: "Jag tänker på teorin att Oktoberrevolutionen skulle ha gett bönderna mindre än vad februarirevolutionen gav, att Oktoberrevolutionen egentligen inte skulle ha gett bönderna någonting alls." Ursprunget till denna "teori" tillskriver Stalin en av Sovjets statistiska ekonomer, Groman, en känd f d mensjevnik, och tillfogar: "Men denna teori anammades av den trotskij-zinovjevskas oppositionen och utnyttjades mot partiet." Vi känner överhuvudtaget inte till Gromans teori om februari- och oktoberrevolutionen. Groman har dock ingen betydelse här; han används enbart för att dölja spåren.

Hur kunde februarirevolutionen ge mer till bönderna än oktoberrevolutionen. Vad gav februarirevolutionen till bönderna mer än det ytliga och därför definitivt osäkra avskaffandet av monarkin? Den byråkratiska apparaten fanns kvar intakt. Bönderna fick ingen jord. Vad bönderna fick var en fortsättning på kriget och vissheten om en fortsatt ökande inflation. Kanske Stalin känner till några andra gåvor februarirevolutionen gav bonden? De är okända för oss. Orsaken till att februarirevolutionen var tvungen att ge vika för oktoberrevolutionen är att den fullständigt lurade bonden.

Oppositionens påstådda teori om februarirevolutionens fördelar gentemot oktoberrevolutionen kopplas av Stalin till teorin om "de s k saxarna". Därmed röjer han källan till och målet med sitt lurendrejeri. Som jag snart kommer att visa polemiserar Stalin mot mig. Bara för att underlätta sin operation, för att kamouflera sina grövre förvrängningar, gömmer han sig bakom Groman och den anonyma "trotskij-zinovjevskas oppositionen" i allmänhet.

Det centrala i frågan är följande. Vid partiets tolfte kongress (våren 1923) visade jag för första gången på det hotande gapet mellan industri- och jordbrukspriser. I min rapport kallades detta fenomen för första gången "prissaxen". Jag varnade för att industrins fortsatta eftersläpning skulle öppna denna sax ännu mer och att den kanske skulle kunna slita sönder de trådar som förbinder proletariatet och bondeklassen.

När jag vid centralkommitténs plenum i februari 1927 betraktade frågan om prispolitiken, försökte jag för tusenförsta gången visa att allmänna fraser som "ansiktet mot byn" endast undvek problemets kärna, och med utgångspunkt från alliansen med bönderna visade jag att problemet bara kunde lösas på rätt sätt genom att korrelera priserna på jordbruks- och industriprodukter. Problemet med bonden är att det är svårt för honom att se långt i framtiden. Men han ser mycket bra vad som finns under hans fötter, han minns mycket väl gårdagen, och

¹ Stalins tal på "agrarererna-marxisternas konferens", finns i svensk översättning, "Till agrarpolitikens frågor i Sovjetunionen", i Stalin, *Leninismens problem*, s. 439-467.

han kan göra ett bokslut över sitt varuutbyte med staden, som vid varje given tidpunkt för honom utgör revolutionens bokslut.

Exproprieringen av godsägarna befriade bönderna från att betala en summa motsvarande från femhundra till sexhundra miljoner rubel. Det är en klar och ovedersäglig vinst för bondeklassen genom oktoberrevolutionen – och inte februarirevolutionen.

Men tillsammans med detta kolossala plus märker bonden klart det minus som samma oktoberrevolution givit honom. Detta minus består av en häftig prisökning på industriprodukter jämfört med förkrigspriserna. Man räknar med att om kapitalismen hade bestått i Ryssland så skulle otvivelaktigt prissaxen också funnits där – det är ett internationellt fenomen. Men för det första: bonden känner inte till detta. Och för det andra: ingenstans annars öppnade sig saxen så mycket som den gjorde i Sovjetunionen. Bondeklassens stora förluster på grund av stigande priser är tillfälliga, en spegling av perioden för den statliga industrins ”primitiva ackumulation”. Det är som om den proletära staten lånar från bondeklassen för att senare kunna återgälda honom hundrafalt.

Men allt detta hänför sig till teoretiska överväganden och de historiska förutsägelseernas sfär. Bondens tankar är emellertid empiriska och baseras på fakta som de framträder för stunden. ”Oktoberrevolutionen befriade mig från att betala en halv miljard rubel i arrende” tänker bonden. ”Jag är tacksam gentemot *bolsjevikerna*. Men den statliga industrin tar mycket mer från mig än kapitalisterna gjorde. Här är det något fel med *kommunisterna*.” Med andra ord gör bonden ett bokslut över oktoberrevolutionen genom att kombinera dess två grundläggande stadier: det agrar-demokratiska (”bolsjevikiska”) och det industriellt-socialistiska (”kommunistiska”). Enligt det första, ett distinkt och oemotsägligt plus; enligt det andra, än så länge ett distinkt minus och *hittills* ett minus som är avsevärt större än pluset. Det negativa bokslutet av oktoberrevolutionen, vilket är grunden till alla misshälligheter mellan bonden och Sovjetmakten, är i sin tur intimt sammanbundet med Sovjetunionens isolerade ställning i världsekonomin.

Nästan tre år efter de gamla dispyterna återvänder Stalin, till hans olycka, till frågan. Eftersom han är dömd att återupprepa vad andra redan sagt, och samtidigt är bekymrad över sin egen ”självständighet”, *tvingas* han att ängsligt se bakåt på den ”trotskistiska oppositionen” och – dölja spåren. När ”saxen” mellan staden och byn först fördes på tal misslyckades Stalin helt att förstå frågan. Under fem år (1923-1928) såg han faran av att industrin skulle gå för fort fram istället för att komma på efterkälken. För att skyla över detta så gott det nu går mumlar han något osammanhängande i sin rapport om ”borgerliga fördomar [!!!] beträffande den s. k. kallade saxen”. Varför är det en fördom? Vari är den borgerlig? Men Stalin är på intet sätt skyldig att svara på dessa frågor, för det finns ingen som vågar ställa dem.

Om revolutionen i februari hade delat ut jord till bönderna, då skulle oktoberrevolutionen, med sin prissax, inte ha hållit sig vid makten i två år. För att vara helt korrekt: oktoberrevolutionen skulle inte ha ägt rum om februarirevolutionen hade kunnat lösa de grundläggande agrar-demokratiska problemen genom att avskaffa den privata äganderätten till jorden.

Vi har redan hänvisat till det faktum att bonden under de första åren efter oktoberrevolutionen envist försökte ställa upp kommunisterna som motsats till bolsjevikerna. De senare gillade han – just för att de genomförde en jordrevolution med en beslutsamhet som inte setts tidigare. Men samme bonde var missnöjd med kommunisterna som, efter att de hade tagit fabriker och kvarnarna i besittning, levererade varor till höga priser. Med andra ord godkände bonden helhjärtat bolsjevikernas jordrevolution men uttryckte oro, tvivel och ibland även öppen fientlighet gentemot den socialistiska revolutionens första steg. Våldigt snart förstod emellertid bonden att bolsjevikerna och kommunisterna var en och samma.

I februari 1927 tog jag upp denna fråga vid centralkommitténs plenum på följande sätt: Avskaffandet av godsägarna gav oss mycket goodwill hos bönderna, såväl politiskt som ekonomiskt. Men denna välvilliga inställning är inte permanent och inte uteslutande. Frågan avgörs av korrelationen mellan priser. Endast en påskyndad industrialisering å ena sidan och kollektivisering av bondeekonomin å den andra kan ge en gynnsammare korrelation av priserna för landsbygden. Skulle motsatsen bli fallet kommer jordbruksrevolutionens fördelarnatt helt samlas i kulakens händer, medan saxen allra mest kommer att skada fattigbonden. Skiktningen inom bondeklassens mellanskikt kommer att öka snabbare. Resultatet kan endast bli ett: proletariats diktators sönderfall. Jag sade:

I år kommer varor för endast åtta miljoner rubel (i detaljhandelspriser) ut på den inhemska marknaden...byn kommer att för sin mindre del av varorna att få betala omkring fyra miljoner rubel. Låt oss anta att handels industriindex är två gånger större än före kriget, vilket Mikojan rapporterat om...Bokslutet (som bonden gjort): ”Den agrar-demokratiska revolutionen har, bortsett från allt annat, gett mig femhundra miljoner rubel om året (avskaffandet av arrendeavgifterna och sänkta skatter). Den socialistiska revolutionen har mer än väl lagt beslag på denna vinst genom ett underskott på två miljoner rubel. Det är klart att bokslutet förvandlats till ett underskott på en och en halv miljard.”

Ingen invände med så mycket som ett ord vid detta möte, men Jakovlev, numera folkskommisarie för jordbruket även om han vid den tiden endast var sekreterare för speciella statistiska uppdrag, fick i uppgift att vederlägga mina siffror, kosta vad det kosta vill. Jakovlev gjorde sitt bästa. Med alla befogade och obefogade rättelser och förbehåll tvingades Jakovlev följande dag erkänna att landsbygdens bokslut för oktoberrevolutionen som helhet fortfarande visade på minus. Låt oss ge ett faktiskt citat:

Vinsten från sänkta direkta skatter jämfört med hur det var före kriget motsvarar ungefär 630 miljoner rubel... Förra året förlorade bönderna runt en miljard rubel som konsekvens av sina inköp av fabriksstillverkade varor, inte enligt indexet för böndernas inkomster utan enligt handelsindexet för dessa varor. Det ogynnsamma saldot motsvarar ungefär 400 miljoner rubel.

Det är helt klart att Jakovlev i allt väsentligt bekräftade min bedömning: bonden åtnjöt en stor vinst genom den av bolsjevikerna genomförda demokratiska revolutionen, men lider *hittills* en förlust som överstiger vinsten. Jag kom fram till ett underskott på ungefär en och en halv miljard; Jakovlev till mindre än en halv miljard. Jag tror fortfarande att min siffra, som dock inte gör anspråk på att vara exakt, låg närmare verkligheten än Jakovlevs. Skillnaden mellan siffrorna är betydande. Detta förändrar dock inte min grundläggande slutsats. De enorma svårigheterna med att samla in spannmål var en av de mer oroande bekräftelserna på mina beräkningar. Det är verkligen absurt att tro att spannmålsstrejken bland landsbygdens övre skikt orsakades av rent politiska motiv, det vill säga, kulakens fientlighet gentemot sovjetmakten. Kulaken är oförmögen till en sådan ”idealism”. Om han inte utbjöd spannmål till försäljning var det på grund av utbytet blivit ofördelaktigt genom prissaxen. Det är därför kulaken även lyckades påverka medelbonden.

Dessa beräkningar har en grov, dvs allomfattande karaktär. De olika delarna i bokslutet borde särskiljas i förhållande till de tre fundamentala delarna av bondeklassen: kulakerna, mellanbönderna och fattigbönderna. Men under denna period – början av 1927 – ignorerade eller förringade den av Jakovlev inspirerade officiella statistiken avsiktligt differentieringen på landsbygden, och Stalin-Rykov-Bucharins politik gick ut på att skydda den ”mäktige” bonden och kämpa mot de ”odugliga” fattigbönderna. På detta sätt blev det negativa bokslutet speciellt betungande för de lägre skikten av bondeklassen.

Icke desto mindre kommer läsaren att fråga, varifrån fick Stalin sin idé om att särskilja februari- och oktoberrevolutionerna? Det är en berättigad fråga. Stalin, som är helt oförmögen till teoretiskt dvs abstrakt tänkande, förstod vagt på sitt eget sätt de skillnader jag gjort mellan

den agrardemokratiska och den industrisocialistiska revolutionen. Han beslöt helt enkelt att den demokratiska revolutionen innebar februarirevolutionen.

Vi måste stanna upp vid denna punkt, eftersom Stalins och hans kollegors gamla traditionella oförmåga att förstå de ömsesidiga relationerna mellan de demokratiska och socialistiska revolutionerna, som ligger till grund för hela deras kamp mot teorin om den permanenta revolutionen, redan har gjort stor skada, speciellt i Kina och Indien, och än idag fortsätter att utgöra en källa till ödesdigra misstag. Stalin hälsade februarirevolutionen 1917 i grunden som en vänsterdemokrat, inte som en revolutionär proletär internationalist. Hela hans agerande fram till Lenins ankomst visade på detta. Februarirevolutionen var, och fortsätter som vi ser att vara en ”demokratisk” revolution par excellence, enligt Stalin. Han var för att stödja den första provisoriska regeringen, som stod under ledning av den nationalliberala godsägaren prins Lvov och hade den nationalkonservativa fabriksägaren Gutjkov som krigsminister och liberalen Miljukov som utrikesminister. Vid en partikonferens 29 mars 1917, förklarade Stalin varför det var nödvändigt att stödja den borgerliga jordägande provisoriska regeringen:

Makten har delats mellan två organ, och inget av dem har den fullständiga makten. ... Rollerna har *fördelats*. Arbetar- och soldatdeputerades sovjet har i själva verket tagit *initiativ* för att genomföra revolutionära omvälvningar. Arbetar- och soldatdeputerades sovjet är det upproriska folkets revolutionära ledare, ett organ för att kontrollera den provisoriska regeringen. Å andra sidan har den provisoriska regeringen faktiskt antagit rollen av att *befästa* det revolutionära folkets erövringar... I den mån som den provisoriska regeringen befäster revolutionens åtgärder, i denna utsträckning måste vi stöda den.

”Februaris” borgerliga, godsägar- och helt igenom kontrarevolutionära regering var för Stalin inte en klassfiende utan en samarbetspartner med vilken en arbetsdelning hade etablerats. Arbetarna och bönderna skulle genomföra ”erövringarna”, borgarklassen skulle ”befästa” dem. Tillsammans skulle de alla utgöra den ”demokratiska revolutionen”. Mensjevikernas formel var Stalins formel. Allt detta sade Stalin en månad efter februarirevolutionen, när den provisoriska regeringens karaktär borde stått klar för till och med den blinde, inte längre genom marxistiskt förutseende utan på grundval av politiska fakta.

Som hela händelseförloppet har visat kunde inte Lenin övertyga Stalin, utan ställde honom åt sidan. Stalins hela senare kamp mot den permanenta revolutionen byggdes upp av en mekanisk uppdelning mellan den demokratiska revolutionen och bygget av socialismen. Stalin har ännu inte förstått att *Oktoberrevolutionen till en början var en demokratisk revolution* och att det enbart därför var möjligt att förverkliga proletariatets diktatur. Den balansräkning mellan oktoberrevolutionens demokratiska och socialistiska erövringar som jag gjorde anpassades helt enkelt av Stalin till sin egen uppfattning. Därpå ställer han frågan: ”Är det sant att oktoberrevolutionen inte förde med sig några fördelar för bönderna?” Efter att ha sagt att tack vare oktoberrevolutionen ”befriades bönderna från godsägarnas ok” (detta har vi aldrig hört tidigare, ser ni!), avslutar Stalin: ”Hur kan man efter detta påstå att oktoberrevolutionen inte förde med sig några fördelar för bönderna?”

Hur kan man efter detta påstå – frågar vi – att denna ”teoretiker” ens har en gnutta teoretiskt medvetande?

Oktoberrevolutionens ofördelaktiga balansräkning för landsbygden är naturligtvis tillfällig och övergående. Oktoberrevolutionens väsentligaste betydelse för bönderna ligger i det faktum att den skapade de nödvändiga förutsättningarna för en socialistisk omvandling av jordbruket. Men detta är en fråga för framtiden. 1927 var kollektivisering fortfarande fullkomligt tabubelagt. Vad ”fullständig” kollektivisering anbelangar tänkte ingen på det. Stalin, emellertid, inkluderar det i sina överväganden. ”I dag, efter kollektivbruksrörelsens forcerade utveckling” – överför vår teoretiker till historien vad som ligger i framtiden – ”har

[bonden] möjlighet att ... med samma arbete producera mycket mera än tidigare.” Och igen: ”Hur kan man efter allt detta [!] påstå, att Oktoberrevolutionen inte bringat bönderna någon vinst? Är det inte klart att folk som pratar sådant nonsens uppenbart beljugar partiet och sovjetmakten?” Hänvisningen till ”nonsens” och ”beljugar” är här helt rätt, som vi kan se. Ja det är några människor som ”uppenbart beljugar” kronologi och sunt förnuft.

Som vis ser konstruerar Stalin sina ”fiktionser” grundligare genom att skildra saker och ting som om oppositionen inte bara överdrev februarirevolutionen på bekostnad av oktober utan även förnekade oktoberrevolutionens förmåga att förbättra förhållandena för bonden i framtiden. För vilka dumbommar, får vi fråga, är detta avsett? Vi ber den ärade professorn Pokrovskij om ursäkt!

Genom att ständigt ta upp problemet med stadens och byns ekonomiska sax har oppositionen sedan 1923 strävat efter ett rätt bestämt mål, som ingen nu kan bestrida: att förmå byråkratin att förstå att kampen mot faran av söndring inte kan föras med hjälp av paroller som ”ansiktet mot byn” osv., utan genom ett allt snabbare utvecklingstempo för industrin och en handlingskraftig kollektivisering av bondeekonomin. Med andra ord fördes problemet med saxen, liksom problemet med böndernas nytta av oktoberrevolutionen, inte fram av oss för att ”misskreditera” oktoberrevolutionen – vad är själva ”terminologin” värd – utan att med oppositionens sporrar förmå den självbelåtna och konservativa byråkratin att använda de omätbara ekonomiska möjligheter som oktoberrevolutionen lagt grunden till.

Istället för den officiella byråkratiska kulakkursen 1923-28, som uttrycktes i det dagliga och administrativa arbetet, i den nya teorin och framförallt i jakten på oppositionen, föreslog den senare från 1923 och framåt en kurs som innebar accelererad industrialisering och, från 1927, efter de första framgångarna i industrin, mekanisering och kollektivisering av jordbruket.

Låt oss gå tillbaka till Oppositionens program som Stalin döljer men från vilket han hämtar sina visdomsord:

Tillväxten av de individuella jordbruken måste uppvägas av en snabbare utveckling av kollektivjordbruken. Det är nödvändigt att systematiskt och från år till år anslå medel för att hjälpa de fattigbönder som har organiserat sig i kollektiv. [Förenade vänsteroppositionens plattform]

En mycket större summa bör anslås för att skapa statliga jordbruk och kollektivjordbruk. Största möjliga fördelar måste erbjudas de nyskapade kollektivjordbruken och andra former av kollektivism. Personer som berövats valrätten får inte tillåtas att bli medlemmar i kollektivjordbruken. Kooperativens hela arbete måste inspireras av målet att omvandla systemet med småskalig drift till kollektiv stordrift. ... Arbetet med fördelningen av jorden måste genomföras noggrant, och först av allt måste jord tilldelas kollektivjordbruken och de fattigas jordbruk, och deras intressen måste beaktas maximalt. [ibid.]

Om inte byråkratin hade vacklat inför småborgarnas tryck, utan genomfört oppositionens program med början 1923, då skulle inte enbart proletärens utan även bondens behållning av revolutionen varit oändligt mycket bättre.

Problemet med *smytjkan* är problemet med de inbördes relationerna mellan stad och landsbygd. Den består av två delar eller, mer korrekt, kan betraktas från två sidor: a) de inbördes relationerna mellan industri och jordbruk; b) de inbördes relationerna mellan proletariatet och bondeklassen. På marknadens grundval antar dessa relationer formen av varuutbyte, och får sitt uttryck i prisvariationer. Harmonin mellan priset på bröd, bomull, betor osv å ena sidan och tyger, fotogen, plogar osv å andra sidan är det *avgörande indexet* för att utvärdera de inbördes relationerna mellan staden och byn, industri och jordbruk, mellan arbetare och bönder. Problemet med industri- och jordbruksprisernas ”sax” förblir därför, även under innevarande period, hela sovjetsystemets viktigaste ekonomiska och sociala problem. Hur

förändrades nu prissaxen mellan de två senaste kongresserna, dvs under de senaste två och ett halvt åren? Minskade den eller, tvärtom, fortsatte den att vidgas?

Vi letar förgäves efter ett svar på denna centrala fråga i Stalins tio timmar långa rapport på partikongressen.² Stalin presenterade mängder av siffror från departementen och gjorde på så sätt huvudrapporten till en handbok för byråkratin, men försökte inte ens dra en allmän marxistisk slutsats utifrån de av honom helt osystematiserade data som han fått från kommissariaten, sekretariaten och andra ämbetsverk.

Håller saxen för industrin och jordbrukets priser på att slutas? Med andra ord, har den socialistiska revolutionens fortfarande negativa bokslut för bondens del minskats? Under marknadsförhållanden – och vi har ännu inte befriat oss från dem och kommer inte att göra det under en lång tid framöver – är minskningen eller ökningen av saxen betydelsefull för en utvärdering av de framgångar som uppnåtts och för att kontrollera hur riktiga eller felaktiga de ekonomiska planerna och metoderna är. Att det inte finns ett ord om detta i Stalins rapport är i sig ett ytterst alarmerande faktum. Om saxen höll på att slutas skulle det finnas mängder av specialister i Mikojans departement som utan svårighet skulle ge denna process ett statistiskt och grafiskt uttryck. Stalins skulle bara behöva visa diagrammet, dvs visa kongressen en sax som skulle bevisa att skänklarna höll på att närma sig varandra. Hela det ekonomiska avsnittet av rapporten skulle hitta sin axel men olyckligtvis finns inte axeln där. Stalin undvek saxproblemet.

Den inhemska saxen är inte det slutgiltiga indexet. Det finns andra, ”högre” sådana: de inhemska och internationella prissaxarna. De jämför arbetsproduktiviteten i Sovjetekonomin med arbetsproduktiviteten på den kapitalistiska världsmarknaden. På detta område så väl som inom andra, ärvde vi från historien en enorm underutveckling. I praktiken är uppgiften under de kommande åren inte att omedelbart ”hinna upp och gå förbi” – vi står tyvärr fortfarande långt ifrån detta! – utan att genom planering sluta saxen mellan de inhemska priserna och världsmarknadspriserna, vilket endast kan åstadkommas genom att systematisk närma arbetsproduktiviteten i SSSR till arbetsproduktiviteten i de utvecklade kapitalistiska länderna. Detta kräver i sin tur inte statistiskt maximala utan ekonomiskt gynnsamma planer. Ju oftare byråkraterna upprepar den djärva formuleringen ”hinna upp och gå förbi” desto envisare ignorerar de exakt jämförbara koefficienter för den socialistiska och kapitalistiska industrin, eller m a o problemet med saxen mellan priserna inom landet och på världsmarknaden. Inte heller i denna fråga kunde man finna några ord i Stalins rapport. Problemet med den inhemska saxen skulle endast ha kunnat ansetts vara avskaffat under förutsättningen att marknaden faktiskt hade avskaffats; problemet med de utländska saxarna endast om världskapitalismen avskaffats. Som vi känner till förberedde Stalin vid tiden för sin jordbruksrapport att skicka NEP ”till djävulen”. Men han ändrade sig under de sex månader som gått sedan dess. Som alltid när det gäller honom, tillskriver han i sin kongressrapport sin ogenomförda föresats att avskaffa NEP till ”trotskisterna”. De vita och gula trådar som syr ihop hans operation är så oförsiktigt blottställda att rapporten av denna del av talet inte vågar protokollföra den minsta applåd.

Det som hände med Stalin vad gäller marknaden och NEP är vad som vanligtvis händer med empiriker. Den radikala förändring som skedde i hans hjärna under inflytande av yttre tryck han, uppfattade han som en radikal förändring i hela situationen. När byråkratin väl beslöt inleda en avgörande konflikt med marknaden och kulaken i stället för att passivt anpassa sig till dem, då existerade de ej längre i statistiken och ekonomin. Empirism är allt som oftast förutsättningen för subjektivism, och om det är byråkratisk empirism, blir det oundvikligen

² J Stalin, *Centralkommitténs politiska verksamhetsberättelse på SUKP(b):s sextonde kongress*, 27 juni 1930, Förlaget för litteratur på främmande språk, Moskva 1954

förutsättningen för periodiska ”vändningar”. Det ”allmänna” ledarskapets konst består i detta fall i att omvandla vändningarna till mindre svängningar och sprida dem jämnt bland underhuggarna, kända som ”verkställarna”. Om den allmänna vändningen i slutändan tillskrivs ”trotskismen”, då har problemet avgjorts. Men det har inte med saken att göra. Oavsett den radikala förändringen av ”kontentan” i Stalins tänkande om NEP, ligger som tidigare kontentan av den i hur marknaden bestämmer de ekonomiska relationerna mellan staden och byn. Om NEP består, då förblir saxen för jordbruks- och industripriser det viktigaste kriteriet för hela den ekonomiska politiken.

Men ett halvår innan kongressen hörde vi Stalin kalla teorin om saxen en ”borgerlig fördom”. Detta är den enklaste vägen ut situationen. Om du säger till en bykvacksalvare att temperaturkurvan är en av de viktigaste indikationerna på friskhet eller sjukdom hos en organism, kommer han knappast att tro dig. Men om han förstår några visa ord och, för att göra saken värre, lär sig att presentera sitt kvacksalveri som ”proletär medicin”, då kommer han säkerligen att säga att en termometer är en borgerlig fördom. Om denna kvacksalvare har kraft i sin hand kommer han, för att undvika en skandal, att krossa termometern mot en sten eller, vilket är än värre, mot någons huvud.

1925 förklarades differentieringen inom den sovjetiska bondeklassen som en fördom av panikmakare. Jakovlev skickades till det centrala statistikdepartementet, där han samlade in alla termometrar för att förstöra dem. Men olyckligtvis upphör inte temperaturförändringar bara därför att det inte finns några termometrar. Som ett resultat blir helbrägdagörarna och de som helas överrumplade av dolda organiska processer. Det är det som har skett under kulakens spannmålsstrejk, som oväntat steg fram som den ledande figuren på landsbygden och den 15 februari 1928 (se *Pravda* från det datumet), tvingade Stalin att göra en 180 graders vändning. Pristermometern är inte av mindre betydelse än termometern för differentiering inom bondeklassen.

Efter partiets tolfte kongress, där termen ”sax” för första gången användes och förklarades, förstod alla dess betydelse. Under de tre efterföljande åren fick saxen ständigt, vid centralkommitténs plena, vid konferenser och kongresser, illustrera landets grundläggande ekonomiska temperaturkurva. Men sedan började den gradvis försvinna ur sikte och slutligen, i slutet på 1929, förklarade Stalin att den var ”en borgerlig fördom”. På grund av att termometern krossades i tid behövde inte Stalin uppvisa den ekonomiska temperaturkurvan för den sextonde partikongressen.

Den marxistiska teorin är det tankevapen som tjänar till att klargöra vad som varit, vad som håller på att bli, vad som finns i framtiden och för att avgöra vad som måste göras. Stalins teori tjänar byråkratin. Den tjänar till att rättfärdiga sicksacksvängningar efter händelserna, att dölja gårdagens misstag och följaktligen att förbereda morgondagens. Tystnaden om saxen upptar en central plats i Stalins rapport. Detta kan tyckas vara paradoxalt, då tystnad upptar varken rum eller tid. Icke desto mindre är detta ett faktum: i centrum av Stalins rapport finns ett hål, samvetsgrant och avsiktligt borrar.

Vakna så att inte diktaturen kommer att skadas genom detta hål!

Jordränta – Stalin fördjupar Marx och Engels

I början av sin strid mot ”generalsekreteraren” deklarerade Bucharin i något sammanhang att Stalins främsta ambition var att tvinga fram ett erkännande av honom själv som ”teoretiker”. Bucharin känner å ena sidan Stalin och å andra sidan kommunismens ABC tillräckligt väl för att förstå hela det tragikomiska i denna pretention. Det var i rollen som teoretiker som Stalin talade vid de marxistiska agronomernas konferens. Bland annat kom inte jordräntan hel-skinnad ur denna.

Tills helt nyligen (1925) var Stalin under årtal upptagen med att stärka böndernas innehav – dvs den faktiska och juridiska avvecklingen av förstatligandet av jorden. Folkkommissarien för jordbruket i Georgien införde – naturligtvis inte utan Stalins kännedom – vid den tiden lagar som direkt avskaffade förstatligande av jorden. Det ryska kommissariatet för jordbruk arbetade i samma anda. Oppositionen slog larm. I dess program skrev vi: ”Partiet måste rikta ett dundrande slag mot alla de nuvarande tendenserna att upphäva eller undergräva förstatligandet av jorden – som är en av den proletära diktaturens grundpelare.” [ibid.]. Precis som under 1922, då Stalin var tvungen att ge upp sitt angrepp mot monopolet på utrikeshandeln tvingades han 1926 ge upp sitt angrepp mot förstatliganden av jorden med förklaringen att ”han hade missuppfattats”.

Efter tillkännagivandet av vänsterkursen blev Stalin inte enbart försvarare av förstatligande av jord, utan anklagade omedelbart oppositionen för att inte förstå betydelsen av hela institutionen. Gårdagens negativism gentemot förstatligande hade helt plötsligt förvandlats till en fetischdyrkan. Marx’ teori om jordränta fick en ny administrativ uppgift: att rättfärdiga Stalins totala kollektivisering.

Här krävs en kort hänvisning till teorin. I sin ofullbordade analys av jordräntan delade Marx in den i *absolut ränta* och *differentialränta*. Då samma mänskliga arbete tillämpat på olika markstycken ger olika resultat kommer överskottet som det bördigare stycket resulterar i naturligtvis att tas om hand av ägaren av det stycket. Detta är *differentialränta*. Men ingen markägare kommer att gratis ge bort ens den magraste jordlott till en arrendator så länge det finns en efterfrågan på den. Med andra ord: från det privata ägandet av jorden följer nödvändigtvis ett visst minimum av jordränta, oberoende av kvaliteten på jordlotten. Detta är vad som kallas absolut ränta. Sålunda reduceras teoretiskt den verkliga jordräntan till summan av den absoluta räntan och differentialräntan.

I enlighet med denna teori leder avskaffandet av det privata ägandet av jorden till att den absoluta jordräntan avskaffas. Enbart den ränta som bestäms av jordens kvalitet består eller, rättare sagt, den ränta som bestäms av tillämpningen av mänskligt arbete på jordlotter av varierande kvalitet. Dessa korta erinringar är nödvändiga för att avslöja Stalins bedrövliga utflykter på jordnationaliseringarnas teoretiska område.

Stalin inleder med att rätta och fördjupa Engels. Detta är inte första gången. 1926 förklarade Stalin för oss att för så väl Engels som för Marx var ABC-lagen om kapitalismens ojämna utveckling okänd och just därför avvisade de båda teorin om socialism i ett land som, till skillnad från dem, försvarades av Vollmar, Stalins teoretiske förfader.

Vid en första anblick kan det tyckas som att Stalin är något mer försiktig vad gäller frågan om nationaliseringen av jorden eller, mer noggrant, den gamle mannen Engels bristande förståelse av detta problem. Men i grunden är hans inställning precis lika slapp. Från Engels arbete om bondefrågan citerar han den berömda frasen om att vi på intet sätt kommer att kränka småbondens vilja; att vi tvärtom kommer att göra allt för att ”underlätta övergången till Kooperationen för honom”, dvs till kollektivjordbruk. Ja, vi kommer ”att ge honom ... förlängd betänketid på hans jordlott”. Dessa utmärkta ord, kända av varje läskunnig marxist, ger en klar och enkel formel för den proletära diktaturens förhållande till bondeklassen.

Ställd inför nödvändigheten av att rättfärdiga en total kollektivisering i en frenetisk skala betonar Stalin denna exceptionella, t o m ”som det tycks överdrivna försiktighet hos Engels” vad gäller att föra över småbönderna till vägen mot ett socialistiskt jordbruk. Vad utgick Engels från i sin ”överdrivna” försiktighet? Stalin svarar:

Tydligt utgick han från privatäganderätten till jorden, från det faktum att bonden har ”sin jordlott”, från vilken han har svårt att skilja sig. Sådana är bönderna i väster. Sådana är bönderna i

de kapitalistiska länderna, där privatäganderätten till jorden existerar. Det är klart att här kräves stor varsamhet. Kan man säga att samma läge råder i Sovjetunionen? Nej, det kan man inte säga. Man kan inte säga det, emedan det hos oss inte existerar någon privatäganderätt till jorden, som binder bonden vid hans individuella hushållning.

Så resonerar Stalin. Kan man säga att det i detta resonemang finns ens ett gnutta vett? Nej, det kan man inte. Engels, tycks det, måste vara ”försiktig” på grund av det i de borgerliga länderna existerar privat äganderätt till jorden. Men Stalin behöver inte vara det eftersom vi i Sovjetunionen har nationaliserat jorden. Men fanns inte privat äganderätt till jorden, tillsammans med det mer ålderdomliga gemensamma ägandet, även i det borgerliga Ryssland? Jorden hade inte redan nationaliserats hos oss; vi gjorde det efter maktövertagandet. Och Engels talar om den politik som det proletära partiet kommer att anta just *efter* maktövertagandet. Vilken betydelse ligger det i Stalins nedlåtande förklaring av Engels försiktighet? Den gamle mannen, förstår ni var tvingad att agera i borgerliga länder där privat äganderätt av jorden existerar, medan vi slogs för idén att avskaffa privat ägande. Men Engels rekommenderade försiktighet precis efter proletariatets maktövertagande, följaktligen efter avskaffandet av privat ägande av produktionsmedlen.

Genom att ställa Sovjets bondepolitik mot Engels råd rör Stalin till frågan på ett absurt sätt. Engels lovade att ge småbönderna tid till eftertanke, på sin egen jordlott, innan han bestämmer sig för att gå med i kollektivet. Under denna övergångsperiod när bonden ”betänker” frågan, måste arbetarstaten, enligt Engels, skydda småbonden mot ockrare, spannmålspekulanter osv., det vill säga, måste begränsa kulakens exploaterande tendenser. Sovjets politik i förhållande till huvuddelen av bondeklassen, dvs större delen, de icke exploaterande delarna, hade trots all sin vacklan just denna dubbla karaktär. Kollektiviseringsrörelsen är idag – under det trettonde året efter maktövertagandet – faktiskt endast i sitt initiala stadium trots allt statistiskt ståhej om motsatsen. För den överväldigande delen av bönderna har proletariatets diktatur sålunda givit tolv år till eftertanke. Engels hade knappast tänkt sig en så lång period och en så lång period kommer knappast att behövas i det utvecklade ländernas i väst där det, med industrins höga utvecklingsgrad, kommer att bli ojämförligt mycket enklare för proletariatet att i handling visa bönderna alla fördelar med ett kollektivt jordbruk. Om det inte är förrän efter tolv år efter proletariatets maktövertagande som vi i Sovjetunionen genomför en bred kollektiviseringsrörelse – en rörelse som ännu är väldigt primitiv till innehållet och väldigt instabil – kan detta förklaras endast genom vår fattigdom och underutveckling trots det faktum att jorden nationaliserats, något som förmodligen aldrig föll Engels in och som västs proletariat troligen inte kommer att ställas inför efter maktövertagandet. Detta att ställa Ryssland mot Väst och Stalin mot Engels stinker av idealisering av landets underutveckling.

Men Stalin stannar inte vid detta; han kompletterar omedelbart de ekonomiska motsägelserna med teoretiska. Hur kommer det sig, frågar han sin olyckligt lottade publik, att

kollektivbruken på landsbygden hos oss, där jorden är nationaliserad, så lätt[!] kan uppvisa sin *överlägsenhet* i jämförelse med småbondebruket. Häri består den stora revolutionära betydelsen av Sovjetlandets agrarlagar, vilka avskaffat den absoluta jordrätten, upphävt privatäganderätten till jorden och genomfört jordens nationalisering.

Och Stalin frågar förebrående och samtidigt självbelåtet:

Varför utnyttjar då inte våra agrarteoretiker i tillräcklig grad detta nya [!?] argument i kampen mot alla möjliga borgerliga teorier?

Och här refererar Stalin – de marxistiska agronomerna rekommenderas att inte utbyta blickar, inte snyta sig i förvirring, och vad som är värre, inte gömma sina huvuden under bordet – till tredje bandet av *Kapitalet* och till Marx’ teori om jordränta. Åh sorg och bedrövelse! Till

vilka höjder har denne teoretiker klättrat innan han ... ramlat pladask i pölen med sina ”nya argument”.

Enligt Stalin är bönderna i väst inte bundna till jorden med något annat än ”absolut jordränta”. Och när vi ”avskaffade” denna huggormars avföda, försvann samtidigt jordens förslavande makt över bönderna, så gripande berättat av Gleb Uspenkij i Ryssland och Balzac och Zola i Frankrike.

Låt oss först och främst slå fast att *i Sovjetunionen avskaffades inte den absoluta jordräntan utan den förstatligades, vilket inte är en och samma sak*. Newmark värderade den nationella förmögenhet i Ryssland 1914 till 140 miljarder guldrubler, vilket för det första inkluderade priset på all jord, dvs hela landets kapitaliserade ränta. Om vi *nu* skulle vilja bestämma den specifika vikten av Sovjetunionens nationella välstånd inom det mänskliga välståndet, då skulle vi naturligtvis vara tvungna att inkludera den kapitaliserade jordräntan, den absoluta räntan såväl som differentialräntan.

Alla ekonomiska kriterier, inklusive absolut ränta, reduceras till mänskligt arbete. Under marknadsekonomins villkor bestäms jordräntan av den mängd produkter som ägaren kan utvinna från produkterna av det arbete som lagts ned i dem. I Sovjetunionen är staten ägare av jorden. Därmed uppbär den jordräntan. Vad gäller själva avskaffandet av den absoluta räntan kommer vi att kunna tala om detta först efter det att jorden har socialiserats över hela planeten, dvs efter världsrevolutionens seger. Men inom nationens gränser, om man tillåts säga så utan att förolämpa Stalin, är det inte bara omöjligt att bygga upp socialismen, utan även att avskaffa den absolut räntan.

Denna intressanta teoretiska fråga har praktisk betydelse. Jordränta finner sitt uttryck på världsmarknaden i priset på jordbruksprodukter. Då sovjetregeringen är en exportör av de senare – och med det allt mer intensifierade jordbruket kommer spannmålexporten att kraftigt öka – i den utsträckningen att sovjetstaten, beväpnad med monopol på utrikeshandeln, uppträder på världsmarknaden *som ägare av den jord vars produkter den exporterar*; sålunda realiserar sovjetstaten, med priset på dessa produkter, jordräntan som samlats i dess händer. Om vår jordbruksteknik, så väl som vår utrikeshandel, inte hade varit underlägsen de kapitalistiska ländernas utan legat på samma nivå, då skulle den absoluta räntan just för oss i Sovjetunionen uppträtt i sin klaraste och mest koncentrerade form. När vi i framtiden har uppnått ett sådant stadium kommer detta att få en smycket stor betydelse för den planerade inriktning på jordbruket och exporten. Om Stalin nu skryter med att vi ”*avskaffat*” den absoluta jordräntan i stället för att *realisera* den på världsmarknaden, då kan han tillfälligt göra så pga jordbruksexportens nuvarande svaghet och den irrationella karaktären hos vår utrikeshandel, där inte bara den absoluta jordräntan spårlöst sänks utan även många andra saker. Denna sida av saken, som inte har någon direkt relation till bondeekonomins kollektivisering, ger oss icke desto mindre ytterligare ett exempel på den idealisering av ekonomisk isolering och ekonomisk efterblivenhet som är ett av de grundläggande dragen hos vår national-socialistiska filosof.

Låt oss återvända till frågan om kollektivisering. Enligt Stalin är småbonden i väst bunden till sin jordlott av den absoluta jordräntans ok. Varje bondes höna kommer att skratta åt hans ”nya argument”. Absolut ränta är en rent kapitalistisk kategori. Parcellbondeekonomin kan bara tillgodogöra sig den absoluta räntan under tillfälliga omständigheter med en ovanligt fördelaktig marknadskonjunktur som till exempel i början av kriget. Finanskapitalets ekonomiska diktatur över den splittrade byn uttrycks på marknaden i ett ojämnt utbyte. I allmänhet undkommer inte all världens bönderna ”saxens” regim. Vad gäller priset på spannmål och jordbruksprodukter i allmänhet kan den överväldigande majoriteten av småbönderna inte realisera någon lön, för att inte tala om ränta.

Men om den absoluta räntan, som Stalin så triumfatoriskt ”avskaffat”, inte betyder något alls för småbonden så har differentialräntan, som Stalin så generöst skonat, en stor betydelse för just bonden i väst. Arrendatorn klamrar sig fast vid sin lott allt starkare ju mer han och hans fader lagt ner arbete och resurser för att förbättra dess bördighet. Detta gäller förresten inte enbart i väst utan även i öst, i exempelvis Kina med sina regioner med intensivt jordbruk. En del av småägarnas konservatism är därför inte orsakad av den absoluta räntans abstrakta karaktär, utan av de allt intensivare jordbrukens materiella villkor i en ekonomi med små jordlotter. Om de ryska bönderna relativt lätt bryter sina band till en speciell jordlott, så beror det inte alls på att Stalins ”nya argument” befriade dem från absolut ränta, utan just av det skälet att det i Ryssland före oktoberrevolutionen regelbundet förekom omfördelning av jorden. Våra narodniker idealiserade dessa omfördelningar som sådana. Men dessa var endast möjliga genom vår lågintensiva ekonomi, trefältsystemet, den eländiga bearbetningen av jorden – dvs återigen på grund av den underutveckling som Stalin idealiserat.

Kommer det att vara svårare för det segrande proletarietet i väst än det var för oss att eliminera den böndernas konservatism som följer av det intensivare jordbruket i en småägarekonomi? Inte alls. För på grund av dess högre industriella och kulturella nivå, kommer den proletära staten i väst att på ett mycket enklare sätt kunna ge bonden som övergår till kollektivt arbete en tydlig och verklig kompensation för hans förlust av ”differentialräntan” på hans jordlott. Det råder inga tvivel om att tolv år efter maktövertagandet kommer kollektiviseringen av jordbruket i Tyskland, Storbritannien eller USA att vara oändligt mycket högre och fastare än vår idag.

Är det inte konstigt att hans ”nya argument” som favoriserar total kollektivisering upptäcktes av Stalin tolv år efter att nationaliseringen genomförts? Varför lutade han sig under åren 1923-28, trots nationaliseringen, så envist mot den mäktiga individuella varuproducenten och inte mot kollektiven? Det är klart: nationalisering av jorden är en nödvändig, men otillräcklig förutsättning för ett socialistiskt jordbruk. Från en snävt ekonomisk synpunkt, dvs den synpunkt Stalin intar i frågan, är nationalisering av jorden egentligen av underordnad betydelse, eftersom kostnaden för utrustning som behövs för en rationell, storskalig ekonomi mångfalt överstiger den absoluta räntan.

Självfallet är nationaliseringen av jorden en väldigt viktig, en nödvändig politisk och juridisk förutsättning för jordbrukets socialistiska omvandling. Men den *direkta* ekonomiska betydelsen av nationaliseringen bestäms vid varje givet ögonblick av faktorer av materiell-produktiv karaktär. Detta visas väldigt klart när det gäller böndernas behållning av oktoberrevolutionen. Staten, som ägare av jorden, tog hand om rätten till jordränta. Inbringar den det från dagens marknad i form av spannmålspriser, timmer osv.? Tyvärr inte än. Tar den ut den från bonden? Med den befintliga mångfalden av ekonomiska mellanhavanden mellan staten och bonden är det väldigt svårt att besvara den frågan. Det kan sägas – och detta kommer på intet sätt vara en paradox – att ”saxen” för jordbruks- och industripriser innehåller den absoluta ränta i dold form. Då jord, industri och transporter samlats i statens händer har frågan om jordränta för bondens del en betydelse för bokföringen så att säga, inte en ekonomisk sådan. Men bokföring är en teknik som inte bekymrar bonden speciellt mycket. Han gör ett bokslut över sina relationer med staden och staten i en klump.

Det vore riktigare att närma sig frågan från en annan sida. Tack vare nationaliseringen av jorden, fabriker och kvarnar, undanröjandet av utlandsskulden och den planerade ekonomin, kunde arbetarstaten på kort tid nå en hög tillväxttakt i den industriella utvecklingen. Denna process skapar utan tvivel den viktigaste förutsättningen för kollektiviseringen. Denna förutsättning är emellertid inte en juridisk utan en materiell-produktiv sådan; den uttrycker sig själv i ett bestämt antal plogar, självbindare, skördetröskor, traktorer, spannmålshissar, agronomer osv., osv. Det är utifrån just dessa verkliga begrepp som kollektiviseringsplanen

borde utgå. Det är då planen kommer att bli verklig. Men till nationaliseringens verkliga frukter kan vi inte alltid lägga själva nationaliseringen, som någon slags reservfond som kan användas för att skyla över alla ”fullkomliga” byråkratiska överdrifter. Det vore det samma som om någon, efter att ha satt in allt kapital på banken, samtidigt ville använda både sitt kapital och räntan på det.

Sådan är den allmänna slutsatsen. Men den specifika, individuella slutsatsen kan formuleras på ett enklare sätt: ”*Dåre, Dåre. Det vore bättre om du gick kvar i skolan*” än att lämna den för att göra långa teoretiska utflykter.

Marx’ formler och okunnighetens djärvhet

Mellan de första och tredje banden av *Kapitalet* finns det ett andra. Vår teoretiker anser det vara sin plikt att inlåta sig i administrativt missbruk av även det andra bandet. Stalin måste snabbt undanhålla dagens tvångskollektiveringspolitik från kritik. Men då de nödvändiga bevisen inte kan återfinnas i ekonomins materiella förhållandena söker han dem i auktoritativa böcker och hamnar ofrånkomligen varje gång på fel sida.

Fördelarna med en storskalig ekonomi över en småskalig – inklusive jordbruk – visas av kapitalismens alla erfarenheter. De potentiella fördelarna med en storskalig *kollektiv ekonomi* över en uppsplittrad småskalig ekonomi uppenbarades till och med före Marx av de utopiska socialisterna och deras argument är fortfarande i grunden hållbara. Inom detta område var utopisterna stora realister. Deras utopi började först med frågan om den faktiska vägen till kollektivisering. Här visades den rätta vägen av Marx’ teori om klasskampen liksom hans kritik av den kapitalistiska ekonomin.

Kapitalet ger en analys och en syntes av den kapitalistiska ekonomins processer. Det andra bandet undersöker de inneboende mekanismerna hos den kapitalistiska ekonomins *tillväxt*. De algebraiska formlerna i detta band visar hur produktionsmedlen kristalliseras från en enda kreativ protoplasma – abstrakt mänskligt arbete – i form av konstant kapital; löner, i form av variabelt kapital; och mervärde, som efteråt blir en källa till att skapa ytterligare konstant och variabelt kapital. Detta gör det i sin tur möjligt att förvärva större mervärde. Sådan är den utvidgade reproduktionens spiral i sin generellaste och mest abstrakta form.

För att visa hur de olika materiella faktorerna i den ekonomiska processen, varor, finner varandra inom denna oreglerade helhet eller mer precist, hur konstant och variabelt kapital åstadkommer den nödvändiga balansen i de olika industrigrenarna under den allmänna produktionstillväxten, delar Marx in den utvidgade reproduktionens process i två av varandra beroende delar: å ena sidan företag som producerar produktionsmedel och å andra sidan företag som producerar konsumtionsvaror. Företag i den första kategorin måste leverera maskiner, råmaterial och hjälpmedel till sig själva så väl som till företagen i den andra kategorin. I sin tur måste företagen i den andra kategorin leverera konsumtionsvaror för sina egna behov så väl som de behov som företagen i den första kategorin har. Marx blottlägger de allmänna mekanismerna för att uppnå denna proportionalitet som utgör grunden för den dynamiska balansen inom kapitalismen.³

Frågan om jordbrukets inbördes förhållande till industrin ligger därför på ett helt annat plan. Stalin förväxlade helt enkelt produktionen av konsumtionsvaror med jordbruk. Men hos Marx faller de kapitalistiska jordbruksföretag (och enbart kapitalistiska) som producerar råmaterial automatiskt in i den första kategorin; företag som producerar konsumtionsvaror återfinns i den andra kategorin. I båda fallen hamnar de i sin kategori tillsammans med industriföretag. I den

³ Formlerna i det andra bandet ignorerar de industriella och kommersiella kriser som är en del av den kapitalistiska balansens mekanism. Dessa formler avser att visa hur det, med eller utan kriser och trots kriser, likväl uppstår en balans.

mån jordbruksproduktion har egenheter som ställer den i motsättning till industrin som helhet, inleds granskningen av dessa egenheter först i tredje bandet.

Den utvidgade produktionen sker i verkligheten inte bara på bekostnad av det mervärde som skapats av arbetarna inom industrin själv och i det kapitalistiska jordbruket, utan även genom inflödet av friska medel från yttre källor: från den förkapitalistiska byn, de outvecklade länderna, kolonierna osv. Införskaffandet av mervärde från byn och kolonierna är i sin tur möjligt antingen i form av ojämnt utbyte eller påtvingad uttaxering (i huvudsak genom beskattning) eller slutligen i form av krediter (sparande, lån osv.). Historiskt kombineras alla dessa former av exploatering i olika proportioner och de spelar en lika viktig roll som utvinningen av mervärde i dess ”rena” form; fördjupningen av den kapitalistiska exploateringen går alltid hand i hand med dess utbredning. Men de av Marx’ formler som angår oss redogör väldigt noga för utvecklingsprocessen, särskiljer den kapitalistiska reproduktionen från alla förkapitalistiska beståndsdelar och från de övergångsformer som beledsagar och föder den och på vars bekostnad den expanderar. Marx’ formler bygger en kemiskt ren kapitalism som aldrig har existerat och inte heller existerar någonstans nu. Det är just därför som de avslöjar de grundläggande tendenserna hos varje kapitalism, men just kapitalism och bara kapitalism.

För var och en som har kännedom om *Kapitalet* är det uppenbart att vi varken i det första, det andra eller det tredje bandet kan hitta ett svar på frågan om hur, när och i vilket tempo proletariatets diktatur kan kollektivera jordbruket. Ingen av dessa frågor, ej heller många andra, har lösts i någon bok och kan genom sitt själva väsen inte lösas.⁴ I verkligheten skiljer sig inte Stalin på något sätt från den handelsman som i Marx’ enklaste formel P-V-P (pengar-vara-pengar) söker vägledning om vad och när han ska köpa för att maximera profiten. Stalin rör helt ihop enkelt en teoretisk generalisering med ett praktiskt åläggande – för att inte tala om det faktum att Marx’ teoretiska generalisering handlar om ett helt annat problem.

Varför behövde Stalin föra in formlerna om utökad reproduktion som han uppenbarligen inte förstår? Stalins egna förklaringar i detta är så oefterhärmliga att vi måste citera dem ord för ord: ”I själva verket lär oss den marxistiska reproduktionsteorin att det nutida [?] samhället inte kan utveckla sig utan att år för år ackumulera, men en ackumulation är omöjlig utan en år för år utvidgad reproduktion. Det är klart och förståeligt.” Klarare kan det inte bli. Men detta är inte något som den marxistiska teorin lär oss; det är den borgerliga ekonomins gemensamma egendom, dess kärna. ”Ackumulation” som ett villkor för det ”nutida samhällets” utveckling – det är just den stora tanke som den vulgära politiska ekonomin rensade från arbetsvärdeteorin som redan hade förkroppsligats i den klassiska politiska ekonomin. Teorin som Stalin så bombastiskt föreslår att man ska ”hämta från marxismens skattkammare” är en plattityd som förenar inte bara Adam Smith och Bastiat utan även den senare med den amerikanske presidenten Hoover. Det ”nutida samhället” – inte det kapitalistiska utan ”nutida” – används för att utvidga Marx formler även till det ”nutida” socialistiska samhället. ”Det är klart och förståeligt.” Och Stalin fortsätter: ”Vår centraliserade socialistiska storindustri utvecklar sig i enlighet med Marx’ teori om den utvidgade reproduktionen, ty den växer årligen till sin omfattning, den ackumulerar och går framåt med sjumilasteg.”

⁴ Under de första åren efter Oktoberrevolutionen var det nödvändigt för oss att mer än en gång ta itu med naiva försök att hos Marx finna svar på frågor som han inte ens kunde ha ställt. Lenin stödde mig alltid i detta. Jag ska citera två exempel som händelsevis finns registrerade i stenogrammen.

”Vi tvivlade inte på att vi skulle bli tvungna att experimentera, att göra erfarenheter, såsom kamrat Trotskij uttryckte saken. Vi grep oss an med en uppgift, som ingen i världen ännu hade försökt utföra i så stor skala.” (”Centralkommitténs verksamhetsberättelse den 18 mars 1919” vid 8:e partikongressen, *VV i 10 band*, bd 8)

Något senare sade han (8:e december vid 7:e allryska sovjetkongressen): ”Kamrat Trotskij hade helt rätt när han sade att det inte står skrivet i några böcker som vi kan betrakta som våra guider, det följer inte av någon socialistisk världsuppfattning, det har inte bestämts av någons erfarenhet utan måste avgöras av vår egen erfarenhet” (”Speech in the Organisation Section”, *Collected Works*, vol 30)

Industrin utvecklas enligt Marx' teori – en odödlig formel! På precis samma sätt som havre växer dialektiskt enligt Hegel. För en byråkrat är teori en administrativ formel. Men detta är fortfarande inte pudelns kärna. ”Den marxistiska reproduktionsteorin” har att göra med det *kapitalistiska* produktionssättet. Men Stalin talar om den sovjetiska industrin som han, *utan reservationer*, anser vara socialistisk. På så sätt säger Stalin att den ”socialistiska industrin” utvecklas enligt den *kapitalistiska* reproduktionsteorin. Vi kan se hur förhastat Stalin lät sin hand smyga ner i ”marxismens skattkammare”. Om en reproduktionsteori som konstruerats enligt de anarkistiska produktionslagarna täcker två ekonomiska processer, en anarkistisk och en planerad, då reduceras den planerade ekonomin, socialismens början, till noll. Men till och med dessa är fortfarande endast blommorna – frukterna har ännu inte mognat.

Den finaste juvelen som Stalin hämtat från skattkammaren är det lilla ordet ”ty”: den socialistiska industrin utvecklas enligt teorin om den kapitalistiska industrin ”ty den växer årligen till sin omfattning, den ackumulerar och går framåt med sjumilasteg.” Ynkliga teori! Olyckliga skattkammare! Eländige Marx! Innebär detta att den marxistiska teorin skapades speciellt för att visa på behovet av årliga framsteg och med sjumilasteg dessutom? Vad gäller då de perioder när den kapitalistiska industrin utvecklas ”i snigelfart”? I de fallen gäller uppenbarligen inte Marx' teori. Men all kapitalistisk produktion utvecklas i cykler av upp- och nedgång; det innebär att den inte bara går fram med sjumilasteg, utan även att den står och stampar på samma fläck och går bakåt. Det tycks som om Marx' idé är oduglig vad gäller en *kapitalistisk* utveckling, för vilken den skapades att förstå, men ger fullständigt svar på naturen hos den *socialistiska* industrins sjumilasteg. Är inte detta mirakler? Genom att inte begränsa sig till att upplysa Engels om nationalisering av jorden, utan samtidigt ägna sig åt att göra en grundläggande rättelse av Marx, marscherar Stalin i alla händelser ... med *sjumilasteg*. Och formlerna från *Kapitalet* krossas likt nötter under hans tunga fot.

Men varför behövde Stalin allt detta? kommer den förbryllade läsaren att fråga. Ack! vi kan inte hoppa över stadier, speciellt när vi knappt kan hålla jämna steg med vår teoretiker. Lite tålamod och allt kommer att visa sig.

Direkt efter det avsnittet som vi just har behandlat fortsätter Stalin:

Men vår storindustri är inte allt i vår folkhushållning. Tvärtom, i vår folkhushållning överväger fortfarande småbondebruket. Kan man då säga att vårt småbondebruk utvecklar sig i enlighet med principen [!] om den utvidgade reproduktionen? Nej, det kan man inte säga. ... våra småbondebruk ... har mycket sällan möjlighet ens till enkel reproduktion. Kan vi driva vår socialiserade industri framåt i forcerat tempo, då man har en sådan jordbruksbasis som småbondebruket...? Nej, det kan man inte.

Senare kommer slutsatsen: fullständig kollektivisering är nödvändig.

Detta avsnitt är till och med bättre än det tidigare. Från de sövande banaliteterna exploderar då och då smällare fyllda av oförvägen okunnighet. Utvecklas jordbruksekonomin, det vill säga en *enkel varuekonomi*, enligt den *kapitalistiska* ekonomins lagar? Nej svarar vår teoretiker med fasa. Det är klart: byn lever inte enligt Marx. Detta sakernas tillstånd måste rättas till. Stalin försöker i sin rapport förkasta de småborgerliga teorierna rörande bondeekonomins stabilitet. Medan han snärjs in i de marxistiska formlernas nät, ger han samtidigt dessa teorier en alltför generaliserad framställning. I verkligheten omfattar teorin om utvidgad reproduktion, enligt Marx, den kapitalistiska ekonomin *i sin helhet* – inte enbart industrin utan även jordbruket – bara i sin renaste form, dvs utan förkapitalistiska kvarlevor. Men Stalin, som av någon anledning utelämnar hantverkare, ställer frågan: ”Kan man då säga att vårt småbondebruk utvecklar sig i enlighet med principen [!] om den utvidgade reproduktionen?” ”Nej”, svarar han, ”det kan man inte säga.”

Med andra ord upprepar Stalin, på ett väldigt generaliserande sätt, de borgerliga ekonomernas försäkranden att jordbruket inte utvecklas efter ”den marxistiska teorins princip om kapitalis-

tisk produktion”. Vore det efter detta inte bättre att hålla tyst? När allt kommer omkring fortsatte de marxistiska agronomerna att lyssna på hans skamliga missbruk av Marx’ läror. Det mjukast svaret borde ändå ha låtit så här: Gå ner från talarstolen omedelbart och våga inte behandla problem du inte vet ett dugg om!

Men vi ska inte följa de marxistiska agronomernas exempel och tuga. Okunnighet beväpnad med makt är precis lika farligt som galenskap beväpnad med en rakkniv.

Formlerna i Marx’ andra band utgör inga vägledande ”principer” för ett socialistiskt uppbygge, utan en objektiv generalisering av kapitalistiska processer. Dessa formler, abstraherade från jordbrukets egenheter, motsäger inte dess utveckling utan omsluter den dessutom helt och fullt som ett *kapitalistiskt* jordbruk.

Det enda som kan sägas om jordbruk inom ramen för formlerna i det andra bandet är att dessa formler förutsätter existensen av en kvantitet av råvaror för jordbruket och jordbruksprodukter för konsumtion som är tillräckliga för att trygga en utvidgad reproduktion. Men vad borde förhållandet mellan jordbruk och industri vara: som i Storbritannien eller som i Amerika? Båda dessa typer överensstämmer med de marxistiska formlerna. Storbritannien importerar varor för konsumtion och råmateriel. Amerika exporterar dem. Det finns inga motsättningar här med formlerna för utvidgad reproduktion som på intet sätt begränsas av nationella gränser och är inte anpassade till vare sig en nationell kapitalism eller, än mindre, till socialismen i ett land.

Om människor skulle komma fram med syntetisk mat och syntetiska former av råvaror, då skulle jordbruket bli helt ointressant och ersättas av nya grenar av den kemiska industrin. Vad skulle det då bli av formlerna för utvidgad reproduktion? De skulle behålla all sin riktighet i den mån som de kapitalistiska formerna av produktion och distribution bestod.

Jordbruksekonomi i det borgerliga Ryssland, där bondeklassen dominerade stort, klarade inte enbart av en växande industris behov, utan skapade även möjlighet till omfattande export. Dessa processer åtföljdes av kulakens allt starkare ställning i toppen och försvagningen av bönderna på botten, deras växande proletarisering. På detta sättet utvecklades jordbruksökonomi på *kapitalistiska* grunder, trots alla dess egenheter, inom ramen för de formler med vilka Marx omslöt den kapitalistiska ekonomin i sin helhet – och *enbart* den kapitalistiska ekonomin.

Stalin vill dra slutsatsen att det är omöjligt att basera det socialistiska uppbygget ”på två olika grundvalar — på grundvalen av en i högsta grad koncentrerad socialistisk storindustri och på grundvalen av ett ytterst splittrat och efterblivet, obetydligt varuproducerande bondebruk”. I verkligheten bevisar han det direkt motsatta. Om formlerna för utvidgad reproduktion kan användas på samma sätt både i en kapitalistisk och en socialistisk ekonomi – på det ”nutida samhället” i allmänhet – är det helt obegripligt varför det är omöjligt att fortsätta att vidareutveckla ekonomin på samma grundval av motsättningar mellan staden och byn, på vilka kapitalismen nådde en omätbart högre nivå. I Amerika utvecklas fortfarande de gigantiska industriella trusterna sida vid sida med en jordbruksekonomi baserad på bönder. Jordbruksökonomi skapade basen för den amerikanska industrin. Våra byråkrater, med Stalin i spetsen, orienterade sig så sent som tills igår öppet efter det amerikanska jordbruket som typ, med storbonden i botten och en centraliserad industri i toppen.

Den ideala utbytesekvivalenten är den grundläggande förutsättningen för de abstrakta formlerna i den andra boken. Även om övergångsperiodens planerade ekonomi baseras på värdelagen, så bryter den vid varje steg mot denna och fastställer relationer av ojämnt utbyte mellan olika grenar av ekonomin och då i första hand mellan industri och jordbruk. Det avgörande påtryckningsmedlet för en obligatorisk ackumulation och planerad distribution är

regeringsbudgeten. Med en fortsatt oundviklig utveckling kommer dess roll med nödvändighet att växa. *Kreditfinansieringen* reglerar de inbördes förhållandena mellan den tvingande ackumulationen till budgeten och marknadsprocesserna, i den mån de sistnämnda förblir kraftfulla. Varken budgetfinansieringen eller den planerade eller delvis planerade kreditfinansieringen, som garanterar reproduktionens utvidgning i Sovjetunionen, kan på något sätt omfattas av formlerna i det andra bandet. Ty dessa formlers hela styrka ligger i det faktum att de ignorerar budgetar och planer och tariffer och, i allmänhet, alla former av planerade regeringsingripanden och att de framhäver den nödvändiga lagbundenheten i de blinda marknadskrafterna spel, tuktade av värdelagen. Om den inre marknaden i Sovjet skulle ”släppas fri” och monopolet på utrikeshandeln avskaffas, då skulle utbytet mellan staden och byn bli ojämförligt mycket mer jämlikt och ackumulationen i byn – kulak- eller bondekapitalistisk ackumulation naturligtvis – skulle ta sin egen väg och det skulle snabbt bli tydligt att Marx formler även gäller jordbruket. Längs den vägen skulle Ryssland på kort tid förvandlas till en koloni, vars utveckling skulle bero på industrins utveckling i andra länder.

För att motivera en fullständig kollektivisering har Stalins skola (det finns en sådan) cirkulerat grovt tillyxade jämförelser i utvecklingstakten mellan industri och jordbruk. Som vanligt genomförs denna operation väldigt grovt av Molotov. Vid partiets distriktskonferens i Moskva i februari 1929 sa Molotov:

Under senare år har utvecklingstakten i jordbruket påtagligt halkat efter den i industrin. ... Under de tre senaste åren har industriproduktionen ökat med mer än 50 procent och jordbruket med endast cirka 7 procent.

Att ställa dessa två olika utvecklingstakter mot varandra är att visa på ekonomisk obildning. Det som kallas bondeekonomi inkluderar i grunden alla delar av ekonomin. Industrins utveckling har alltid, och i alla länder, skett på bekostnad av en minskad jordbruksekonomi. Det räcker med att erinra sig att metallproduktionen i USA är nästan lika stor som jordbruksekonominns produktion medan den i Sovjetunionen är en åttondel av jordbruksproduktionen. Detta visar att vår industri trots den höga utvecklingstakten de senaste åren ännu inte har lämnat barnstadiet. För att övervinna motsättningarna mellan stad och by som den borgerliga utvecklingen har skapat måste den sovjetiska industrin först gå om byn i långt högre grad än vad det borgerliga Ryssland någonsin gjorde.

Dagens spricka mellan jordbruket och den statliga industrin skedde inte på grund av att industrin avancerade för långt framför jordbruksekonomin – industrins tätposition är ett världshistoriskt faktum och en nödvändig förutsättning för utvecklingen – utan därför att vår industri är för svag, dvs har gått framåt för lite för att kunna höja jordbruket till den nödvändiga nivån. Målet är naturligtvis att eliminera motsättningarna mellan stad och land. Men vägarna och metoderna för denna eliminering har inget gemensamt med att utjämna tillväxttakten mellan jordbruk och industri. Jordbrukets mekanisering och industrialiseringen av en hel rad branscher kommer tvärtom att åtföljas av en reducering av jordbrukets specifika vikt som sådan. Hur snabbt vi kan uppnå denna mekanisering bestäms av vår industris produktiva kraft. Det som är avgörande för kollektiviseringen är inte det faktum att de procentuella siffrorna för metallurgin steg kraftigt under de senaste åren, utan det faktum att den metall som är tillgänglig per capita är försumbar. Kollektiviseringens tillväxt skulle vara lika stor som själva jordbruksekonominns tillväxt enbart i den mån som den baseras på en teknisk revolution vad gäller jordbruksproduktionen. Men tempot i en sådan revolution begränsas av industrins specifika vikt idag. Kollektiviseringens tempo måste samordnas med de materiella resurserna – inte med abstrakta statistiska hastigheter – för industrin.

I den teoretiska klarhetens intresse bör det till det vi redan sagt, tilläggas att elimineringen av motsättningarna mellan stad och land, dvs ökningen av jordbruksproduktionen till en veten-

skaplig-industriell nivå, inte kommer att innebära en triumf för Marx' formler inom jordbruket vilket Stalin inbillar sig, utan tvärtom slutet på deras triumf även inom industrin; ty en socialistisk utvidgad reproduktion kommer inte alls ske enligt formlerna i *Kapitalet*, vars huvudmotiv är jakten på profit. Men allt detta är för komplicerat för Stalin och Molotov.

Låt oss avslutningsvis upprepa att kollektiviseringen är en praktisk uppgift för att eliminera kapitalismen, inte en teoretisk uppgift för dess utvidgning. Det är därför Marx' formler inte gäller här på något sätt. Hur praktiskt möjlig kollektiviseringen är bestäms av de tillgängliga produktiva-tekniska resurserna för ett storskaligt jordbruk och hur villig bondeklassen är att övergå från en individuell till en kollektiv ekonomi. När det kommer till kritan avgörs denna subjektiva villighet av samma materiella-produktiva faktor: bonden kan attraheras av socialismen endast genom fördelarna hos en kollektiv ekonomi som grundas på avancerad teknik. Men istället för en traktor presenterar Stalin det andra bandets formler för bonden. Men bonden är ärlig och vill inte argumentera om något han inte förstår.

Översättning: Per-Olov Eklund